

Živnostník proti totalitám

Eduard Jan Fusek přispěl ke zdaru washingtonské návštěvy kardinála Josefa Berana v roce 1966

MICHAL PEHR

Úspěšný prvorepublikový podnikatel, protinacistický odbojář a poválečný poslanec lidové strany Eduard Jan Fusek musel v únoru 1948 uprchnout do zahraničí. Zakotvil ve Washingtonu, kde řídil dostavbu baziliky Národní svatyně Neposkvrněného početí Panny Marie a aktivně se účastnil exilového dění.

Příjezd pražského arcibiskupa kardinála Josefa Berana (1888–1969) v dubnu 1966 do hlavního města Spojených států se stal obrovskou událostí, které tehdejší média věnovala nevídanou pozornost. Do Ameriky přijel, jak se vyjádřil jeden americký žurnalista, „zaživa pohřbený československý kardinál“, komunisty držený přes 15 let v naprosté izolaci, přičemž o něm během té doby nevěděl nikdo nic konkrétního.¹ Do metropole jej přivezl vozem tajemník apoštolského delegáta v USA Mons. Franc Brambilla² 15. dubna 1966 v dopoledních hodinách po návštěvě New Yorku, Philadelphie a Baltimoru.

Kardinálova dvoudenní washingtonská návštěva byla velkoryse a dopodrobna připravená. Na program byla mimo jiné slavnostní mše ve washingtonské katedrále, návštěva památníku prezidenta Lincolna, setkání s krajany atd. Při pobytu v hlavním městě navštívil Beran také Arlingtonský národní hřbitov a hrob tehdy nedávno zavražděného prezidenta Johna F. Kennedyho. Doprovázela ho manželka amerického ministra spravedlnosti a bratra amerického prezidenta Roberta Kennedyho Ethel

Eduard Fusek s kardinálem Josefem Beranem během kardinálovy návštěvy ve Washingtonu v dubnu 1966
Foto: archiv autora

Kennedyová, která měla české předky.³ U hrobu se společně pomodlili. Kardinál vyjádřil paní Kennedyové dík za zájem, který zesnulý prezident věnoval jak jemu, tak i dalším

internovaným biskupům, a prohlásil, že právě prezidentovi Kennedymu vděčí za propuštění z internace. Paní Kennedyová pak hovořila o návštěvě Prahy, kterou uskutečnila se svým

1 O cestě kardinála Berana blíže viz *Novým světem. Cesta kardinála Josefa Berana do Spojených států amerických a Kanady*. Sekretariát J. Em. kardinála Josefa Berana, Řím 1967.

2 Franc (Franco) Brambilla (1923–2003) byl italský duchovní a vatikánský diplomat, v letech 1981–1986 nuncius v Uruguayi a v letech 1986–1998 internuncius v Austrálii.

3 Paní Ethel Kennedyová se v letošním roce dožila 93 let.

manželem, a vyzdvihla krásu města, prý se jí velice líbil kostel Panny Marie Vítězné s milostnou soškou Pražského jezulátka. Shodou tragických okolností Ethel Kennedyová dva roky nato ovdověla, poté co se i její manžel stal terčem atentátu, když se rozhodl kandidovat do úřadu amerického prezidenta.⁴

Druhým člověkem, jenž kardinála na hřbitov doprovázel, byl nenápadný organizátor jeho washingtonského pobytu, někdejší pražský obchodník, odbojář a politik Eduard Fusek, od jehož smrti uplynulo letos v lednu 25 let.⁵

„Tak jim dejte večeři“

Na závěr prvního dne Beranova pobytu se konala velká společenská recepce, které se zúčastnil výkvět místní krajanské a exilové komunity. Byl tu například význačný byzantolog profesor František Dvorník, někdejší politici Václav Majer a Petr Zenkl a řada dalších osobností nejrozličnějších směrů a proudů, které dokázaly pro jeden večer odložit své rozdílné názory a spory. Večer zahájil Eduard Fusek projevem, v němž poděkoval kardinálovi za jeho osobní statečnost a mimo jiné řekl: „Svaté věci a vznesené ideály se neprodávají, ty se žijí, ty se nekalkulují, ale ctí.“⁶

Z dochované korespondence mezi Eduardem Fuskem a kardinálem Beranem vysvítá vděčnost kardinála za Fuskovu péči. Dne 20. července 1966 mu kardinál napsal: „Chci Vám vyjádřit ještě jednou své upřímné, Zaplať Pán Bůh! za vše, co jste udělal pro úspěch mé cesty ve Washingtonu.“⁷ Jeden z Beranových spolupracovníků, český historik P. ThDr. Jaroslav Polc,

Kardinál Josef Beran u hrobu amerického prezidenta J. F. Kennedyho v doprovodu paní Ethel Kennedyové a Eduarda Fuska
Foto: archiv autora

vyzdvihl Fuskovu práci na organizaci kardinálovy návštěvy USA slovy: „Vám ovšem připadla nejtěžší její část – a zhostil jste se jí tak jedinečně, že, jak se zdá, ani komunistická propaganda neměla co říci.“⁸ V tomto ohledu se ovšem Jaroslav Polc mýlil. Beranova americká návštěva vyvolala velkou pozornost médií, a tak komunistům nezbyvalo nic jiného než na ni rovněž zareagovat. Jeden z účastníků slavnostní večeře, která se konala při příležitosti arcibiskupovy návštěvy ve Washingtonu, Beranův vatikánský sekretář Jaroslav Škarvada, později vzpomínal, jak na slavnostní večeři přišli nepozvaní zástupci Rudého práva. Podle jeho svědectví Eduard

Fusek informoval přítomné o jejich příchodu a ptal se kardinála, co se s nimi má udělat, na což mu prý Beran odpověděl: „Tak jim dejte večeři.“ A hrozící konflikt byl zažehnán.⁹

Z korespondence s Fuskem je ovšem patrná i snaha kardinála Berana nejít staré rány: „Dostal jsem Váš důvěrný dopis, kde se ptáte, jak se zařídím vzhledem k čs. vyslanectví ve Washingtonu. Počítám s tím, že je navštívím, protože jsem stále pražským arcibiskupem, zodpovědným za věřící doma, a proto nemohu dělat nic, co by mne od nich oddálilo nebo situaci ještě více zkomplikovalo.“¹⁰

Komunistická propaganda však na Beranovu návštěvu stejně zaútočila

4 K atentátu došlo 5. června 1968 v Los Angeles v hotelu Ambassador a následujícího dne ráno Robert Kennedy na jeho následky zemřel.

5 K jeho osobě blíže viz FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu. Fragmenty vzpomínek*. Akropolis, Praha 2009.

6 *Novým světem*, s. 96.

7 *Centrum pro československá exilová studia Olomouc*, f. Eduard Fusek, k. 8, dopis Josefa kardinála Berana z 20. 7. 1966. Dopisy Eduarda Fuska jsou rovněž uloženy v písemné pozůstalosti kardinála Berana.

8 Tamtéž, dopis Jaroslava Polce z 11. 11. 1966.

9 Tuto informaci sdělil Mons. Jaroslav Škarvada v osobním rozhovoru dne 15. 3. 2006.

10 Dopis kardinála Berana Eduardu Fuskovi z 27. 3. 1966. Autor za jeho poskytnutí děkuje paní Věře Fuskové.

článkem dopisovatele *Rudého práva* Jiřího Hochmanna.¹¹ Ten vyšel s titulkem *Návštěva starého pána aneb trampoty novináře*. Pozoruhodné bylo, že ani tehdy komunisté neuvedli Eduarda Fуска vlastním jménem. Mělo se na něj prostě zapomenout. A tak zde Fusek vystupoval jako „pan Frisůrek“. Celý článek byl psán ve snaze zesměšnit jak pořadatele organizující kardinálovou návštěvu, tak samotnou církev a osobu kardinála Berana.

Návštěva kardinála Berana nebyla však jedinou akcí, kterou Eduard Fusek v exilu zorganizoval. S jeho jménem je spojena i celá řada veřejných protestů proti nezákonné internaci pražského arcibiskupa v padesátých letech komunistickou mocí v Československu. Do těchto akcí zapojoval americké senátory a kongresmany českého původu. Protesty vyvrcholily v březnu 1956, kdy si celý svět připomínal páté výročí Beranovy internace.¹²

Akce za osvobození arcibiskupa začala 8. března 1956 zahajovací polední modlitbou před zasedáním Kongresu USA, kterou pronesl opat českého benediktinského kláštera v Lisle u Chicaga Ambrož L. Ondrák, OSB. Bylo to poprvé, kdy katolický kněz českého původu promluvil před shromážděným americkým Kongresem. Ve své modlitbě připomněl především ideály svobody: „*Modlíme se, abys udělil nejhojnější požehnání prezidentu Spojených států a všem členům tohoto vznešeného shromáždění a provázel všechny jejich počínání, takže všechny jejich ustanovení a zákony povedou k uchování míru, svobody a ochrany štědrých darů, jimiž jsi zahrnul náš lid.*“ Následně se zmínil o situaci v Československu a o uvězněném kardinálovi: „*Dnešního dne zvláště prosíme za arcibiskupa Berana, primase českého, který již pět let*

Eduard Fusek kardinála Berana doprovázel také při jeho návštěvě washingtonské katedrály
Foto: archiv autora

je odvrácen a odříznut od svých věřících a podroben tíži ponížení. Pohled na něj soucitně a na jeho spolutrpicí [...] lid Československa [...]. Otevři brány jejich vězení [...] a vyveď je z otroctví, jako jsi vyvedl svůj lid ze zajetí egyptského.“¹³ Krajané tuto modlitbu komentovali, že to byla „nejdůstojnější vzpomínka

na uvězněného arcipastýře Berana a dalších dvanáct biskupů a na porobu československého národa s prosbou o pomoc celého světa“.¹⁴

Následujícího dne, 9. března 1956, zahájil opat Ondrák modlitbou na stejné téma jednání Senátu a protesty byly ukončeny pontifikální mší za

11 HOCHMANN, Jiří: *Návštěva starého pána aneb trampoty novináře*. *Impuls. Měsíčník pro literární kritiku a teorii*, 1967, roč. 2, č. 2, s. 104–105. Novinář Jiří Hochmann (1926–2012) se po roce 1968 názorově rozešel s KSČ a následně odešel do exilu.

12 Blíže viz FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 286–287.

13 Tamtéž.

14 Tamtéž.

uvězněného kardinála, kterou sloužil opět opat Ondrák a velký přítel rodiny Fuskovy, washingtonský pomocný biskup Phillip M. Hannan, za účasti řady duchovních ve washingtonské katedrále sv. Patrika. Biskup a pozdější arcibiskup v New Orleansu Hannan byl též osobní zpovědník prezidenta Kennedyho a rovněž ho pohřbíval.

Této akci se účastnila řada našich předních exulantů, krajanů, kongresmanů a senátorů českého původu, ale také zástupců tisku. Měla velký ohlas. Na půdě amerického Kongresu se diskutovalo o situaci za železnou oponou. Hovořilo se tu nejen o kardinálu Beranovi, ale i o situaci v Československu. Ministerstvo zahraničí posléze vydalo ostré prohlášení proti Beranovu uvěznění a požadovalo jeho propuštění.

Dokonce se plánovalo i přijetí českých zástupců u tehdejšího amerického prezidenta Dwighta Eisenhowera, který hodlal internaci arcibiskupa Berana veřejně odsoudit. Setkání se měl vedle opata Ondráka zúčastnit i Eduard Fusek se svou paní a s dalšími zástupci českého katolického exilu, nakonec k němu ovšem nedošlo. Britové totiž v té době deportovali z Kypru na Seychelské ostrovy pravoslavného arcibiskupa (a budoucího kyperského prezidenta) Makaria III. (1913–1977), který stál v čele boje za nezávislost Kypru na britském impériu, a tak s ohledem na britské spojence americký prezident nakonec pachatele bezprávně na československém duchovním veřejně neodsoudil.¹⁵

O deset let později vítal Eduard Fusek kardinála Berana v hlavním městě USA jako svobodného muže. S Fuskovým jménem je však spojeno i vybudování české kaple ve Washingtonu na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, která stála české věřící více než 700 000 dolarů. I této akci věnovala tehdejší komunistická

Žájezdní hostinec ve Valašských Kloboukách, který vlastnili Fuskovi rodiče

Foto: archiv autora

moc pozornost a opět se snažila celý podnik zdiskreditovat. Český exilový spisovatel Vladimír Škutina k tomu 11. prosince 1982 Fuskovi napsal: „Před několika minutami jsem od našich lidí z Prahy dostal zprávu o tom, že Čs. televize – Hlavní redakce bezpečnosti a brannosti v Praze – dostala ve středu 8. prosince podklady a příkaz urychleně vyrobít program, který by měl československým divákům ukázat, že celá akce s českou kaplí byl pouze podvod, na němž se mělo několik jedinců obohatit.“¹⁶

Opravář pojistek

Fuskova americká kariéra byla završením jeho bohatého života. Do Ameriky přišel jako jeden z řady poúnorových exulantů, kteří měli za sebou ve vlasti úspěšnou kariéru podnikatelů a politiků. Jeho životní pouť se začala ve Valašských Kloboukách 20. prosince 1901, kdy se narodil do početné rodiny drobného obchodníka a rolníka. Snad právě prostředí drsných Beskyd a neutěšené poměry chudých živnostníků předurčily Fuskovy osudy. Víra, starost o rodinu a práce byly hodnoty, které ho vždy

provázely. Jeho životní příběh by se dal popsat jako cesta chudého hochy ke štěstí a bohatství nebo také jako osudy politického živnostníka v neklidném 20. století.

Po absolvování obchodní akademie v Praze a nedokončeném studiu na právnické fakultě se ještě v mládí začal zabývat podnikáním, a to v novém oboru elektrotechnika. Na začátku jeho zájmu stála záliba v opravování pojistek. Tehdy to byl výkřik nejmodernější techniky. Nedokonalé pojistky vyžadovaly časté opravy, což Fuska vedlo k jejich vylepšování. Později na to vzpomínal: „Když v rodinném domě zlobily pojistky u elektrického světla, vždycky jsem se snažil sám je opravit a zdokonalit.“¹⁷

Nakonec se začal tomuto oboru věnovat naplno. Nejdříve absolvoval řadu obchodních praxí v nejrozličnějších zemích (v Německu, ale i v Turecku) a v polovině dvacátých let založil v Novém Městě nad Váhom, kam se jeho rodina v důsledku hospodářských problémů odstěhovala z rodného Valašska, svůj první podnik. Jeho budování se věnoval dlouhá léta a toto snažení přinášelo

15 Tamtéž.

16 Centrum pro československá exilová studia Olomouc, f. Eduard Fusek, k. 8, dopis Vladimíra Škutiny z 11. 12. 1982.

17 FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 250.

úspěchy. Získal řadu patentů na výrobu elektrických pojistek, zástrček, vypínačů a zásuvek, o něž byl tehdy veliký zájem. Sám k tomu později poznamenal: „Rozmach výroby byl tak velký, že už v roce 1926 jsem přestěhoval výrobu do Prahy-Libně [...]. Všechny moje patentové výrobky nesly značku EFKA a FENOME. Závod rostl, přibíral nová oddělení výrobní a v roce 1932 se ústřední kanceláře firmy nastěhovaly na Václavské náměstí 33.“¹⁸

V té době rozšířil Eduard Fusek svoji působnost také na radioobchod a na Václavském náměstí otevřel velkou prodejnu s rádii a elektrickými potřebami Radio Fusek, která se stala známou po celé Praze. S jeho jménem je spojena rovněž velká propagační akce Miliontý posluchač, která měla

Logo a propagační materiály Fuskovy firmy

Foto: archiv autora

za cíl zvýšit počet vlastníků rozhlasových přijímačů v Československu na jeden milion. Akce probíhala necelý rok (1937–1938) a jejího cíle bylo dosaženo.

Ve své činnosti tak firma slavila úspěchy a její šéf díky tomu postupně zasedl v nejrůznějších korporacích, jejichž výčet by zabral mnoho místa; namátkově vyjmenujme alespoň

některé: Svaz radioobchodníků republiky Československé, správní komise Obchodní a živnostenské komory s titulem obchodního a komorního rady, správní rada Československého úřadu statistického atd.¹⁹ Ve Svazu radioobchodníků se stal posléze předsedou a od roku 1935 byl dokonce předsedou Ústředního svazu obchodu, který hájil zájmy

všech československých obchodníků a v té době měl kolem 362 000 členů. V témže roce založil Fusek i časopisy *Radioobchod* a *Radiohandel* a později *Knihovnu časopisu Radioobchod*, kde vycházela řada cenné literatury pro obchodníky s rádii. Jeho články naleznete rovněž v časopisech *Obchod*, *Rádio a televize* a *Rozhlas*. Zároveň byl aktivní i v pojišťovnictví, kde zastával

¹⁸ Tamtéž, s. 251.

¹⁹ Časopis *Úspěch* si dal práci a všechny jeho funkce vyjmenoval. Vedle těch již uvedených byl Eduard Fusek ještě také prvním místopředsedou Ústřední rady obchodnictva československého, předsedou sekce radioobchodníků při Grémiu pražského obchodnictva, čestným předsedou Spolku absolventů veřejných obchodních škol československých, členem kuratoria Ústavu pro zvelebování živností, místopředsedou Středostavovského autoklubu, místopředsedou Obranného akčního výboru sboru starostů, předsedů společenstev grémií, jednot a svazů v Republice československé, členem kuratoria Národní rady československé, členem předsednictva Říšského svazu středního průmyslu československého, členem Stížnostní komise při ministerstvu financí proti postupu finanční správy, předsedou Odborové organizace obchodnictva při živnostenské straně ŽOS, jednatelem Říšské organizace obchodnictva při ŽOS, členem Župního výboru ŽOS župy pražské, členem výboru dobročinného spolku Humanita, předsedou kontrolního sboru vkladatelů v Republice československé, členem představenstva živnostensko-obchodnické záložny na Královských Vinohradech a členem poradního sboru Pražských vzorkových veletrhů. *Úspěch. Zdraví - moc - blahobyť*, 1936, roč. 7, s. 217–226.

rovněž řadu funkcí – byl například předsedou správní rady Pražské městské pojišťovny a před druhou světovou válkou se stal i posledním předsedou správní rady Legiobanky a pojišťovny Lloyd. Ve vedení Ústředního svazu obchodu setrval až do začátku války, kdy z této funkce odešel. Po válce se pak znovu stal jeho místopředsedou.²⁰

Vedle těchto pestrých aktivit se Eduard Fusek exponoval také v politice, a to v rámci živnostenské strany, která byla jeho zájmům nejbližší. Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (ŽOS) vznikla v roce 1919 sloučením České strany živnostenské a Politické strany českého živnostenstva na Moravě.²¹ S politickou aktivitou začal Eduard Fusek již za studií, kdy spolu s dalšími kolegy založil Živnostenský dorost a podílel se na vytvoření stanov této organizace. Po ukončení studií politickou aktivitu na čas přerušil, protože se, jak sám říkal, plně soustředil na budování svého podniku a osobního života.

Dne 26. září 1929 se oženil s Janou Malou (1908–1994), dcerou ředitele kůru a profesora hudby na čáslavském gymnáziu Josefa Malého (1882–1948), jednoho z posledních žáků Antonína Dvořáka. Dva roky po svatbě se jim narodila dcera Eva (21. ledna 1931) a o rok později pak dcera Věra (20. května 1932).

Do činnosti živnostenské strany se Eduard Fusek aktivně zapojil až ve třicátých letech, kdy jeho podniky dosáhly prvních velkých úspěchů. Začínal od nejnižších funkcí. Nejříve se stal v roce 1930 předsedou místní organizace na Královských Vinohradech v Praze, v roce 1933 pak předsedou zdejší okresní organizace. Po dalších dvou letech už byl místopředsedou celopražské organi-

Eduard Fusek v roce 1938 před mikrofonem při propagační akci Miliontý posluchač

Foto: archiv autora

zace (místopředseda pražské župy) a členem zemského výboru pro celé Čechy. Po smrti Josefa Václava Najmana (1882–1937) se o něm uvažovalo i jako o možném předsedovi strany a v komunálních volbách v roce 1938 byl za živnostníky zvolen do obecního zastupitelstva v Praze. V letech 1936–1938 byl členem ústředního výkonného výboru živnostenské strany, jeho slibnou politickou kariéru však přerušila druhá světová válka, kdy v důsledku politických změn strana zanikla.

Odbojář

Fuskovo nejvýznamnější životní období však začalo paradoxně až v průběhu nacistické okupace. Ráno 15. března 1939 byly české země

okupovány Německem. Fusek na tento den zavzpomínal v roce 1976 na kongresu exilové Společnosti pro vědy a umění: „Na noc ze 14. na 15. března nikdy nezapomenu. Přijal jsem volání radnice jako člen městské rady s pocitem nepopsatelného smutku. Primátor, vlastenec dr. Otakar Klapka, svolal všechny členy rady na Staroměstskou radnici, abychom všichni bok po boku očekávali to temné ráno, kdy se německé tanky plné vojáků vřítily do naší milované Prahy. A od té chvíle radnice, ale i celý národ prožívaly jedno pokoření za druhým. Nejprve povinné vítání říšského protektora [Konstantina von Neuratha] v Praze, kdy jsme se pod dozorem gestapa museli všichni do jednoho dostavit na vyhrazené místo na Václavském náměstí. Později došlo k povinnému vítání německého

²⁰ Blíže viz *Národní archiv* (dále jen NA), f. Ústřední svaz obchodu, k. 1.

²¹ K dějinám živnostenské strany viz MAREK, Pavel: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská v politickém systému ČSR v letech 1918–1938*. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1995, a TÝŽ: *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. Doplněk, Brno 2005, s. 793–821. Z tištěných pramenů např. *První říšský sjezd Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské 18.–22. září 1930*. Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská, Praha 1931.

velitele ve Velké Praze, a tak to šlo dále a dále.“²²

Česká společnost se však s tímto stavem nechtěla smířit. Národ vnitřně odmítal okupaci, kterou považoval za nespravedlivou. Proti okupantům se zformoval odboj, který měl mnoho podob. Do domácího odboje se zapojil i Eduard Fusek: finančně jej podporoval a sám se na něm podílel. Díky svému postavení se totiž dostával do styku s řadou německých úředníků včetně úředníků Gestapa, čehož cíleně využíval. Spolupracoval s již zmíněným a později popraveným pražským primátorem Otakarem Klapkou (1891–1941)²³ a udržoval spojení i s generálem Josefem Bílým (1872–1941),²⁴ který byl hlavním organizátorem vojenské odbojové skupiny Obrana národa. Pomáhal mu především financovat odchod řady letců a vojáků do ciziny.

Vedle toho za války podporoval své zaměstnance, kteří byli postiženi nacistickou perzekucí. Jeho dcera Věra vzpomíná, jak jako dítě chodila na poštu s balíčky do terezínského ghetta. Jedna z Fuskových židovských zaměstnankyň, Růžena Steindlerová, po válce napsala: „*Pracovala jsem od roku 1934 až do roku 1940 v kanceláři pana Fuska. Když okupanti nařídili nezaměstnávat židy, podporoval mě p. Fusek tím, že mi dával práci domů, a tím jsem mohla svoji existenci uhájit [...]. Po mém návratu z Terezína do Prahy jsem byla v domě p. Eduarda Fuska tak srdečně uvítána, že jsem musela*

přijmout jeho pohostinství [...]. Do Terezína jsem dostávala nesčetné balíčky. Každý, kdo byl v koncentráku, ví, co to znamenalo, když někdo dostal balíček, který nás zachraňoval před nemocí a hladem.“²⁵ Podobně se vyjadřoval i její bratr: „*Jsem panu Fuskovi velkými díky zavázán, že nedbaje vlastního nebezpečí, mne a moji rodinu v době tak hrozného podporoval a nám pomáhal.*“²⁶

Za války podporoval své zaměstnance, kteří byli postiženi nacistickou perzekucí. Jeho dcera Věra jako dítě chodila na poštu s balíčky do terezínského ghetta.

Vedoucí Fuskovy prodejny na Václavském náměstí Ota Kraus byl pro svůj židovský původ za války vězněn v koncentračním táboře Osvětim. Po válce vydal proslulou knihu vzpomínek na tento tábor a Eduard Fusek zaplatil její první vydání.²⁷ Krausova *Továrna na smrt* se dodnes vydává po celém světě. Syn Oty Krause, český spisovatel Ivan Kraus, Fuskovi na oplátku věnoval jednu ze svých povídek, kterou nazval *Radio Fusek a Tanganika*.²⁸

Vedle toho pomáhal Fusek celé řadě dalších lidí, například slavnému fotbalovému reprezentantu Františku Hochmanovi. Později na to

v exilu v dopise Vladimíru Škutinovi vzpomínal: „*Napsal mi František Hochman, kdysi přední slavný hráč Slavie. Napsal mi, že žije-li, je to moje zásluha [...]. Hochman byl povoláním úředníkem Pražské pojišťovny a gestapo ho zatkl pro velezradu. Když jsem se to dozvěděl, požádal jsem právníka dr. Kunzla, presidenta německé advokátní komory, aby se Hochmana ujal, což učinil a u soudu mu zachránil život.*“²⁹

Vladimír Škutina také připomněl, jak Fusek podporoval lidi ukrývající se v posázavských lesích, kde měl v Hvězdonicích svůj letní dům: „*V posázavských lesích, myslivnách a především trampských srubech*

Rodinná letní vila v Hvězdonicích, odkud Eduard Fusek za války zásoboval lidi ukrývající se v posázavských lesích

Foto: archiv autora

22 FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 257.

23 Otakar Klapka, právník, národně socialistický politik a odbojář. V letech 1928–1929 a 1935–1939 poslanec NS a v letech 1939–1940 primátor hlavního města Prahy. Jeden z organizátorů domácího protinacistického odboje a blízký spolupracovník ministerského předsedy generála Aloise Eliáše. V červenci 1940 byl zatčen Gestapem, po příchodu R. Heydricha do Prahy odsouzen k trestu smrti a 4. října 1941 zastřelen.

24 Generál Josef Bílý byl absolventem kadetní školy v Terstu a válečné školy ve Vídni. Od vzniku Československa působil ve velitelských funkcích československé armády. V letech 1928–1935 zemský vojenský velitel v Čechách, roku 1931 jmenován armádním generálem. V roce 1935 odešel do výslužby. Po okupaci se zapojil do odboje. Od prosince 1939 žil v ilegality, následujícího roku na podzim byl zatčen Gestapem a po příchodu R. Heydricha do Prahy 28. září 1941 popraven.

25 FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 258.

26 Tamtéž.

27 KRAUS, Ota – SCHÖN, Erich: *Továrna na smrt*. Čin, Praha 1946.

28 KRAUS, Ivan: *Má rodina a jiná zemětřesení*. Academia, Praha 1998, s. 261–265.

29 FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 258.

osady Boba Hurikána byli ukryti lidé před gestapem a strýček Fusek³⁰ měl na starosti jejich zásobování. Teprve dlouho po válce jsem se dozvěděl, kolik lidí za války vděčilo Eduardu Fuskovi za záchranu života před nacisty (mezi nimi i můj tatínek) a kolika lidem na počátku okupace umožnil útěk na Západ.³¹

Prostřednictvím některých úředníků pražského Gestapa (například Hanse Galla,³² Karla Kaisera³³ a dalších) získal cenné informace, jak tato nechvalně známá instituce funguje. Pořídil rovněž řadu dokladů o tom, kdo byl konfidentem Gestapa. Přitom také zjistil, že s ním spolupracovala řada komunistů. Několikrát – jak uvádí ve svých pamětech – byl v ohrožení života, protože mu Gestapo bylo na stopě. Měl však veliké štěstí a z nebezpečí se mu vždycky podařilo vyvázat. Řada odbojových organizací mu po válce dala svoje osvědčení a revoluční Krajský národní výbor v Táboře jemu a jeho manželce udělil revoluční medaili „Silou Žižkovou“.³⁴

Během války získal Fusek řadu cenných informací, které pak předal československým úřadům, přičemž vzbudil pozornost komunistů, již se ho prostřednictvím Josefa Smrkovského (1911–1974)³⁵ snažili získat na svoji stranu. Věděli, že Fusek zná totožnost řady konfidentů Gestapa, kteří po válce začali pracovat pro komunisty. Nabídka spolupráce ovšem odmítl, a tak se stal nepohodlnou osobou, která byla policejně sledována.³⁶ Navíc jeho podnikatelské

Legitimace poslance Ústavodárného národního shromáždění

Foto: archiv autora

úspěchy vyvolávaly rovněž u mnohých závist, jež se projevovala nejrozumnějšími způsoby, zpravidla však snahou očernit ho před veřejností a hlavně před nově nastupující mocí.

V lidové straně

Krátké poválečné období omezené demokracie s sebou přineslo řadu změn. Díky svému postavení v Ústředním svazu obchodu, kde zůstal i po válce, se Eduard Fusek stal nezávislým poslancem v Prozatímním národním

shromáždění, jež až do řádných voleb v květnu 1946 nahrazovalo parlament. Živnostenská strana byla po válce spolu s dalšími občanskými stranami (agrárníci a národní demokraté) zakázána. Stalo se tak na základě Košického vládního programu z dubna 1945. Mnozí si od tohoto kroku slibovali zjednodušení politického systému a někteří politici doufali, že získají hlasy voličů zakázaných stran. Oficiálně byl však tento krok zdůvodněn tím, že tyto strany spolupracovaly s nacistickým režimem nebo se

30 Strýček Fusek bylo familiární označení od Vladimíra Škutiny, nikoliv vyjádření příbuzenského poměru.

31 FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 259.

32 O Hansi Gallovi blíže viz DRÁBEK, Jan: *Po uši v protektorátu*. Knižní klub, Praha 2001.

33 FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 259.

34 *Centrum pro československá exilová studia Olomouc*, f. Eduarda Fusek, k. 1, osvědčení o odbojové činnosti Podzemního sdružení vojáků „Věrný pes“ a partyzánské zimní brigády (nedatováno, patrně 1945).

35 Politik Josef Smrkovský se vyučil pekařem, ve 30. letech se angažoval v komunistické mládeži a roku 1933 vstoupil do KSČ. Za německé okupace byl činný v odboji. V roce 1945 místopředseda ČNR, v letech 1945–1948 předseda Národního pozemkového fondu a v letech 1946–1951 poslanec Národního shromáždění, v letech 1945–1951 člen ÚV a předsednictva ÚV KSČ, 1951–1955 vězněn a roku 1963 rehabilitován. Jeden z klíčových protagonistů Pražského jara. Roku 1969 předseda Sněmovny lidu Federálního shromáždění, roku 1970 vyloučen z KSČ.

36 Blíže viz *Archiv bezpečnostních složek*, f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-43/1-36 a 305-43-5. Z těchto materiálů je patrná snaha bezpečnostních orgánů získat na Eduarda Fуска kompromitující materiál. Fusek je v nich líčen jako člověk „nebezpečný a prohnáný“. Tato snaha byla ale víceméně bezvýsledná. Snad nejlépe to vystihuje zpráva Státní bezpečnosti z 20. 1. 1948, ve které se uvádí, že případem Eduarda Fуска se zabývalo již více orgánů, „ale přesto nelze opatřit nikde ucelenější záznamy usvědčující“.

podílely na fašizaci a jako takové mají být zakázány. V 9. bodu Košického vládního programu se doslova praví: „Vláda je odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoliv formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky – agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení...“³⁷

Je jasné, že toto rozhodnutí nebylo správné. Řada členů zakázaných stran to považovala za velkou nespravedlnost, kalící radost z osvobození od nacismu. Eduard Fusek na to později vzpomínal slovy: „Za čtrnáct dní nato, když se prezident republiky Beneš vrátil do Prahy, navštívil jsem ho s naším poslancem Ostrým³⁸ na Hradě. Protestovali jsme proti rozhodnutí zákazu strany ŽOS. Příslušníci této strany ukázali svoje vlastenecké smýšlení v době okupace. Zjevně to nebyli a nejsou fašisté – jsou a zůstanou vlastenci. Rozhodnutí o zákazu strany je kruté, nezdůvodněné a urážející. Po hodinové rozmluvě s prezidentem jdeme z Hradu smutni. Nepochodili jsme. Předsednictvo naší strany se schází k poradám. Konají se intervenční návštěvy u ministrů. Sám jsem se zúčastnil návštěvy u ministra spravedlnosti [Jaroslava] Stránského. Přesvědčujeme, dokládáme bohatou odbojovou činnost, poukazujeme na naše popravené přední činitele – Pekárek, Matouš, Helmich a jiní –, ale nic naplat. Ministr Stránský nám přátelsky odpovídá: ‚Dostane se i na řešení Vaší otázky, jen trpělivost – nyní bojujeme o holou demokracii...‘ Předsednictvo strany se pravidelně schází a je rozhodnuto

*vyslat naše lidi do ostatních stran... Každý se zdráhá, kam má vstoupit. Losuje se z klobouku. Kdo si co vybere, tam musí jít... A tak jsme se rozešli a přitom dál tajně pracovali.“*³⁹

Po válce se tak Fusek dál angažoval v politice a vstoupil do tehdy jediné nesocialistické strany – Československé strany lidové, jež mu byla svým programem nejbližší. Její zájmy zastupoval v prozatímním parlamentu a za ni byl i ve volbách 26. května 1946 zvolen za Pardubický kraj poslancem

V novém parlamentu si Eduard Fusek získal pověst experta na problémy živnostníků, jichž se v řadě projevů zastával proti komunistům

Ústavodárného národního shromáždění. V novém parlamentu si získal pověst experta na problémy živnostníků, jichž se v řadě projevů zastával proti komunistům. Jak v Prozatímním, tak v Ústavodárném národním shromáždění byl zvolen předsedou parlamentního výboru pro obchod, a díky tomu se stal i členem předsednictva sněmovny. Byl velmi činný, jezdil po republice a přednášel. Jeho veřejné vystupování nebylo komunistům po chuti, varoval totiž před tendencemi této strany, která si čím dál tím více uzurpovala moc. Komunisté ho proto sledovali, představoval pro ně nebezpečného reakcionáře a štváče. V řadě zpráv komunistických informátorů je označován za člověka velmi schopného a nebezpečného,

který v lidové straně reprezentuje frakci, jež má blízko k národním socialistům. Tato charakteristika je vzhledem k Fuskovým postojům a názorům více než úsměvná a postrádá jakéhokoli opodstatnění. Komunisté ovšem v národně socialistické straně a ve slovenské Demokratické straně spatřovali své největší protivníky. To byl důvod, proč někteří informátoři chtěli poukázat na Fuskovu nebezpečnost tím, že ho označili za představitele této frakce, která ovšem v lidové straně v letech 1945–1948 nikdy reálně neexistovala.⁴⁰

Obava z působení Eduarda Fuska se projevila i v komunistické propagandě vůči jeho osobě. Na stránkách *Rudého práva* a dalších komunistických tiskovin se v několika případech poukazovalo na jeho podnikatelské aktivity, jimiž se měl nezákonně obohatit, na jeho spolupráci s Němci atd. Příkladem této kampaně je publicistika komunistického experta na živnostenské otázky Josefa Horna, kterou *Rudé právo* pravidelně otiskovalo.

V krátkém poválečném období relativní svobody se Eduard Fusek proti těmto útokům za pomoci řady přátel bránil. Dokonce jako jeden z mála takto dehonestovaných podal na *Rudé právo* a jeho redaktory trestní oznámení pro pomluvu, uveřejněnou v článku redaktora Vladimíra Kouckého z 3. března 1946 s titulem *Podivný zastánce živnostníků – poslanec, který byl obviněn listem vlastní strany*.⁴¹ Projednávání kauzy se ale protahovalo a vzhledem k únorovým událostem roku 1948 zůstalo nevyřešeno.

Fusek později vzpomínal, že komunistická smršť obrátila úsilí

37 NA, f. Klement Gottwald (100/24), sv. 172, a. j. 1532, Košický vládní program. Národní sjednocení bylo v letech 1935–1938 označení pro národně demokratickou stranu.

38 František Ostrý (1878–1952) byl dlouholetý politik a novinář živnostenské strany, redaktor *Moravského deníku*, v letech 1925–1939 poslanec Národního shromáždění a autor politických a ekonomických spisů *Chopme se všichni práce* (Sekretariát československé politické strany živnostenské, Olomouc 1919) a *Daňový rádce* (vlastním nákladem, Uherské Hradiště 1936).

39 Centrum pro československá exilová studia Olomouc, f. Eduard Fusek, k. 7, vzpomínkový memoár Eduarda Fuska: *Na cestu obnovené ŽOS*.

40 FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 264.

41 HORN, Josef: Podivný zastánce živnostníků – poslanec, který byl obviněn listem vlastní strany. *Rudé právo*, 3. 3. 1946, s. 2.

jeho osmadvacetileté práce během několika hodin vniveč. Na protest proti jednání komunistů byl připraven vzdát se poslaneckého mandátu. V jeho pozůstalosti se nachází vlastnoručně podepsaný dopis, kterým předsednictvu Ústavodárného národního shromáždění oznamuje, že skládá mandát; tento dopis ovšem už nestačil odeslat. Jeho přátelé a zaměstnanci ho varovali, že musí utéct, jinak bude zatčen. Podle archivních materiálů z ministerstva vnitra se tak mělo stát na základě trestního oznámení podaného státním zastupitelstvím v Chrudimi pro rušení občanského míru, kterého se měl dopustit při svých veřejných projevech mezi voliči.⁴²

Do exilu

Ještě v únoru 1948 proto Eduard Fusek i s manželkou a dcerou Věrou uprchl na lyžích přes Šumavu do americké okupační zóny v Německu. Později se od přátel dozvěděl, že již druhý den po útěku byl jeho byt pod neustálou policejní kontrolou, takže se dovnitř nedostal ani jeho bratr. Veškerý Fuskův majetek byl okamžitě zabaven, jeho nemovitosti posléze využívali komunisté. V letní vile v Hvězdonicích se usadil pozdější komunistický ministr vnitra Rudolf Barák a po něm ministr vnitřního a zahraničního obchodu František Krajčír.

Před zmanipulovanými volbami v květnu 1948 věnovali komunisté Fuskovi pochybnou pozornost, když ho zařadili do *Černé knihy kapitalistického hospodaření před únorem 1948*.⁴³ Inzeráty o této knize říkaly, že je to „zrcadlo kapitalistických hříchů – sbírka dokumentů, které na konkrétních příkladech ukazují zlo, jež ohrožovalo lidovou demokracii naší republiky“.⁴⁴ Publikace se na příkladu některých

Eduard Fusek s dalšími představiteli poúnorového exilu. Zleva Ivo Ducháček, František Němec, neznámý muž, Ferdinand Peroutka, Václav Majer, další neznámý a Eduard Fusek.

Foto: archiv autora

živnostníků snažila ukázat, jak je kapitalismus nebezpečný pro celou československou společnost.

Eduard Fusek z Německa zamířil do Švýcarska, kde tehdy studovala jeho starší dcera Eva. Pokusil se tam podnikat. Chtěl využít toho, že v Basileji již před únorem 1948 založil pobočku své pražské firmy, ale tento pokus vyšel nazmar. O pobočku ho připravili lstí jeho společníci. Navíc švýcarské úřady tehdy nebyly uprchlíkům nakloněny. Ze Švýcarska odešel do Irska, kde zkoušel vyrábět akumulární kamna, ale ani tam nepobyl dlouho. U dcery Evy tehdy propukla leukemie, jíž v roce 1949 podlehl. Se zbytkem rodiny pak Fusek odešel do Anglie, která byla na začátku padesátých let zchudlou zemí plnou uprchlíků a sociálních problémů. Lidé neměli peníze, vše bylo na příděl. Zaměst-

nání se hledalo obtížně, byla velká konkurence. Fusek se snažil prosadit v nejrozumnějších oborech, ale vše bylo marné. Začal se učit brašnářem, dokonce krátce pracoval jako sluha. I přes svoji nedobrou ekonomickou situaci pomáhal dalším uprchlíkům: byl členem Československého výboru pro uprchlíky v Anglii a jeho pokladníkem.

Z Velké Británie odjel Eduard Fusek po čekání na vízum v roce 1951 do USA, kde s rodinou začal nový život. Jeho dcera Věra se ale po nějaké době vrátila do Velké Británie, usadila se tam, vystudovala herectví a stala se herečkou.

Po odchodu do exilu se Fusek zapojil také do exilových aktivit, nejprve v rámci exilové Československé strany lidové a na podzim 1948 se podílel na znovuoobnovení exilové živnostenské strany. Byl dokonce zvolen jejím

⁴² FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 266.

⁴³ BALCÁRKOVÁ, Lidmila – KOLÁR, František Jaromír – VYŠKOVSKÝ, Eduard (eds.): *Černá kniha kapitalistického hospodaření před únorem 1948*. Svoboda, Praha 1948, s. 117–121.

⁴⁴ Např. *Rudé právo*, 23. 5. 1945, s. 7. Kniha tehdy stála 25 Kčs.

předsedou a stal se i členem Rady svobodného Československa.⁴⁵

Na rozdíl od předcházejících zahraničních akcí, které vedly ke vzniku, respektive ke znovuoobnovení Československa, nebyl tento odboj úspěšný. Exilové hnutí nemělo finanční prostředky, chyběla mu jednota a vůdčí osobnosti, jež by byly uznávány všemi. Poúnorový exil si přinášel rovněž celou řadou problémů z minulosti, které se staly jádrem velkých sporů. Byl to nevyřešený česko-slovenský vztah, vztah k sudetským Němcům či otázka Podkarpatské Rusi. Především se ale vedl spor o to, které politické strany se mohou obnovit a které mají být součástí exilového hnutí. V tomto problému se odráželo krátké období relativní poválečné svobody, kdy byly některé politické strany zakázány. V neúspěchu třetího exilu hrála svou roli i malá podpora ze strany západních vlád.

Proto se Fusek staral hlavně o to, jak uživit rodinu. V Americe pracoval především manuálně v různých stavebních oborech, jako tesař, zedník atd. Jeho žena se stala hospodyní washingtonského arcibiskupa Patricka A. O'Boyle. Eduard Fusek krátce pracoval také jako školník (ve škole Longfellow School for Boys v Bethesdě). V roce 1958 nastal v jeho americké kariéře zlom, protože ho Katolická univerzita ve Washingtonu přijala jako technického ředitele projektu Národní svatyně Neposkvrněného početí (National Shrine of the Immaculate Conception), což byla stavba největšího katolického kostela v USA. Počátky tohoto projektu se datují již do roku 1914, kdy washingtonský biskup Thomas Shanan rozhodl, že na pozemcích Katolické univerzity má být vybudována katedrála zasvěcená Panně Marii, která by odrážela

Manželé Fuskovi před svým domem ve Washingtonu, sedmdesátá léta Foto: archiv autora

vděčnost Američanů za rozkvet jejich země. Nová katedrála byla velkolepě koncipovaná a měla symbolizovat sílu a zbožnost národa. Se stavbou svatyně se začalo po první světové válce v roce 1919, druhá světová válka její budování přerušila. Poslední fáze výstavby se tak datuje lety 1954–1959, dne 20. listopadu 1959 byla bazilika Národní svatyně slavnostně vysvěcena. Výsledkem dlouholetého snažení je kostel o dvou poschodích, který pojme na 9 000 věřících.⁴⁶ Fusek na postu technického ředitele tohoto projektu pracoval téměř deset roků a poté odešel do důchodu.

Eduard Jan Fusek se dožil konce studené války, pádu komunistického režimu a obnovy demokracie ve své vlasti. V té době byl však již slepý, příliš nemocný a vysokého věku na to, aby se mohl aktivně podílet na obnově demokracie v Československu, i když si to moc přál. Dokonce

tehdy zavolal svému někdejšímu vedoucímu obchodu Oto Krausovi, že by měli obnovit své předúnorové podnikání.⁴⁷ Nebylo to však reálné – ani jeden, ani druhý na to již neměli síly. Prvního dubna 1994 zemřela Fuskova manželka a on sám odešel z tohoto světa v pozhnaném věku devadesáti čtyř let 31. ledna 1996 ve Washingtonu. Jeho ostatky byly poté z USA převezeny do vlasti a zde je také ve svém rodišti pochován. pd

Michal Pehr (1977) je historik a politolog. V letech 2003 až 2018 byl vědeckým pracovníkem Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v.v.i. Od roku 2005 externě přednáší na Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Specializuje se na politický systém třetí Československé republiky a dějiny politického katolicismu.

45 Tato organizace zastřešovala československý demokratický poúnorový politický exil. Rada vznikla symbolicky 25. února 1949 ve Washingtonu a existovala s různou intenzitou činnosti po celou dobu existence komunismu v ČSR. Tato organizace se však potýkala s nedostatkem financí i s rozhádaností československého exilu a nikdy se nestala československou exilovou vládou, jak o to usilovala ve svých počátcích.

46 FUSEK, Eduard Jan: *Doma a v exilu*, s. 270.

47 Osobní sdělení dcery paní Věry Peters Fuskové autorovi.